

بررسی تمایز و یکنواختی صفات مورفولوژیکی ارقام گوجه‌فرنگی در شرایط گلخانه

لیلا یاری^{۱*}، محمد رضا جزایری^۲، سعید امینی^۳

۱. محقق معاونت شناسایی و ثبت ارقام گیاهی، مؤسسه ثبت و گواهی بذر و نهال، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، کرج، ایران.
 ۲. عضو هیئت علمی و استادیار معاونت شناسایی و ثبت ارقام گیاهی، مؤسسه ثبت و گواهی بذر و نهال، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، کرج، ایران.
 (تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۲۳؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۰۷)

چکیده

گوجه‌فرنگی (*Solanum lycopersicum* L.) یکی از مهم‌ترین و محبوب‌ترین سبزیجات میوه‌ای در جهان است، هم در فضای باز و هم در گلخانه قابل کشت است. برای ورود یک رقم جدید گوجه‌فرنگی به فهرست ملی ارقام گیاهی ایران و با دریافت حق به‌نژادگر انجام آزمون تمایز، یکنواختی و پایداری یک الزام قانونی است. به همین منظور بررسی تمایز، یکنواختی تهیه شناسنامه مورفولوژیکی تعداد ۱۹ رقم گوجه‌فرنگی با تیپ رشد نامحدود (۱۵ مورد جدید و ۴ رقم شاهد) در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ در گلخانه، بر پایه طرح کاملاً تصادفی و با دو تکرار و طی دو سال مورد بررسی قرار گرفتند. ارقام بر اساس صفات شانه سبز میوه، شکل میوه در برش طولی، سفتی میوه، نوع گل آذین، برجستگی دمگاه میوه، تاول زنی برگ، اندازه اثر شکوفه در گلگاه، اندازه اثر دمگل در دمگاه، عمق دمگاه میوه، رنگیزه آنتوسیانین یک سوم بالایی ساقه، وضعیت برگ، شدت رنگ سبز برگ، شدت رنگ سبز میوه و تعداد حفره میوه از یکدیگر متمایز گردیدند، اما رقم سامورای از رقم شاهد لیزا متمایز نگردید. نتایج حاصل از تجزیه واریانس داده‌ها نشان داد که برای صفات طول میوه، قطر میوه، نسبت طول به قطر میوه، ضخامت پریکارپ، قطر کل میوه، قطر هسته و وزن میوه از نظر آماری تفاوت معنی‌داری بین ارقام در سطح احتمال یک درصد مشاهده گردید. بررسی یکنواختی ارقام گوجه‌فرنگی در این آزمون بر اساس شمارش بوته‌های خارج از تیپ انجام گردید و نتایج نشان داد که ارقام جدید متقاضی تجاری شدن گوجه‌فرنگی بر اساس استاندارد اتحادیه بین‌المللی حمایت از ارقام گیاهی از یکنواختی لازم برخوردار بودند، چون بوته خارج از تیپ بین آنها دیده نشد.

کلمات کلیدی: ارقام گوجه‌فرنگی، تمایز، یکنواختی، صفات مورفولوژیکی

Study distinctness and Uniformity of tomato (*Solanum lycopersicum* L.) varieties under greenhouse conditions using morphological characteristics

L. Yari^{1*}, M.R. Jazayeri², Saeed Amini³

1- Researcher of Seed and Plant Certification and Registration Research Institute (SPCRI), Agricultural Research, Education and Extension Organization (AREEO), Karaj, Iran.
 2- Assistant Professor and Faculty member of Seed and Plant Certification and Registration Research Institute (SPCRI), Agricultural Research, Education and Extension Organization (AREEO), Karaj, Iran.
 (Received: Oct. 15, 2023 – Accepted: Nov. 28, 2023)

Abstract

Tomato (*Solanum lycopersicum* L.) is one of the most important and popular fruit vegetables. To enter a new variety of tomato in the national list of plant varieties of Iran or to obtain the right of a breeder, it is a legal requirement to perform a Distinctness, Uniformity and Stability examination. In order to provide morphological description and evaluation of Distinctness and Uniformity, 19 tomato varieties (15 new varieties and 4 check varieties) were examined under greenhouse conditions in 2021 and 2022. The experiment was carried out using a completely randomized design with two replications. Varieties were distinguished based on qualitative, pseudo qualitative and quantitative traits such as green shoulder in fruit, fruit shape in longitudinal section, fruit firmness, inflorescence type, ribbing at peduncle end in fruit, blistering of leaf, size of blossom scar, size of peduncle scar, depression at peduncle end in fruit, anthocyanin coloration in the upper part of the stem, leaf attitude, intensity of green color in leaf, intensity of green color excluding shoulder (before maturity) in fruit and number of locules in fruit. But Sumurai variety was not distinguished based on qualitative, pseudo qualitative and quantitative traits with compared of Lisa (check) variety. Analysis of variance quantitative traits indicated that evaluated traits such as fruit length and diameter, length to diameter of fruit, pericarp thickness, total diameter of fruit, diameter of core and fruit weight were significantly different at the $\alpha=1\%$ probability level. Also length of leaflets, width of leaflets, width of leaf, diameter of core in cross section in relation to total diameter and peduncle length were significantly different at the $\alpha=5\%$ probability level. These results showed that new varieties had essential uniformity according to standard of International Union for the Protection Of new Varieties of plants.

Key words: tomato varieties, Distinctness, Uniformity, Morphological characteristics

* Email: lielayari@gmail.com

ژنوتیپ در محیط می‌باشد (Anonymus, 2009).

رقم جدید برای تجاری شدن باید آزمایش‌های قانونی را بگذرانند که قسمتی از آن شامل آزمون‌های تمایز، یکنواختی و پایداری می‌شود. بر اساس قانون حمایت از ارقام گیاهی کشور برای حمایت از یک رقم جدید، آن رقم باید دارای سه شرط تمایز، یکنواختی و پایداری باشد. برای اثبات این سه شرط در مورد یک رقم نیاز به بررسی مجموعه‌ای از صفات مورفولوژیک و گیاهشناسی است که اساس کار آزمون‌های تمایز، یکنواختی و پایداری می‌باشد. مطالعه بر روی صفات فنوتیپی مورد نیاز می‌باشد چرا که این پارامترها بطور وسیعی در ارزیابی تنوع ژنتیکی، ارزش اصلاحی و پتانسیل عملکرد محصول مورد استفاده قرار می‌گیرند (Lopez et al., 1994; Singh and Sahu, 1998; Parthasarathy et al., 2002; Salim et al., 2020). بنابراین نه تنها دانش و فنون پیشرفته بلکه هزینه‌های زیادی برای تهیه یک رقم اصلاح شده در سال‌های متمادی صرف می‌شود. در نتیجه حمایت مادی و معنوی توسط دولت‌ها از ارقام اصلاح شده امری ضروری و اجتناب ناپذیر است (Anonymus, 2009).

بنابراین ثبت یک رقم جدید گیاهی باعث حفظ حق مالکیت فکری به‌نژادگر و تشویق وی در توسعه برنامه‌های به‌نژادی و تشویق بخش خصوصی در تولید ارقام جدید می‌گردد. تهیه و تدوین دستورالعمل‌های تمایز، یکنواختی و پایداری ارقام جدید بر اساس دستورالعمل اتحادیه بین‌المللی حمایت از ارقام گیاهی (UPOV) و با در نظر گرفتن صفات مهم مورفولوژی، فیزیولوژی و زراعی و مقاومت به تنش‌های زنده و غیر زنده که در تمایز ارقام گیاهی در شرایط آب و هوایی کشور ایران نقش موثری دارند، انجام می‌گیرد (Anonymus, 2009). از این رو تعیین خصوصیات مورفولوژیکی و فیزیولوژیکی ارقام رایج و تهیه شناسنامه آنها به عنوان مرجع از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. برای ورود یک رقم جدید گوجه‌فرنگی

مقدمه

گوجه‌فرنگی (*Solanum lycopersicum* L.) یکی از مهمترین و محبوب‌ترین سبزیجات میوه‌ای در جهان است. گوجه‌فرنگی گیاهی خودگشن محصولی یکساله و متعلق به خانواده سولوناسه (Solanaceae) با تعداد $2n=2x=24$ کروموزم می‌باشد. خاستگاه گوجه‌فرنگی و خویشاوندان نزدیک آن ناحیه‌ای کوهستانی آند که شامل بخش‌هایی از بولیوی، شیلی، کلمبیا، اکوادور و پرو می‌باشد (Jenkins, 1948; Peralta et al., 2008; Blanca et al., 2012). با توسعه استفاده از گوجه‌فرنگی، تجارت آن در قرن بیستم با توسعه صنعت بذر بخش خصوصی بطور اصلی از طریق هیبرید F_1 گسترش یافت (Bai and Lindhout, 2007). در حال حاضر گوجه‌فرنگی یک محصول کلیدی و اساسی در صنعت باغبانی است و در سرتاسر جهان کشت می‌گردد که نه تنها بصورت تازه بلکه بصورت فرآوری شده نیز تجارت می‌گردد (Nowicki et al., 2013). این محصول در سرتاسر جهان با اهداف مختلفی کشت می‌گردد (Salim et al., 2020). رتبه هفتمی تولید گوجه‌فرنگی مربوط به ایران است. تولید گوجه‌فرنگی ایران نیز بالغ بر ۵.۷ میلیون تن در سال است. چین با تولید ۶۴/۷ میلیون تن در رتبه اول و هند و ترکیه در رتبه‌های دوم و سوم قرار گرفته‌اند (Anonymus, 2022). به نژادی گیاهی با کشف یا ایجاد تغییرات ژنتیکی جدید در گونه‌های گیاهی شروع می‌شود. تغییرات مورد نظر به نژادگر در توده‌های گیاهی و گزینش گیاهان مطلوب مهمترین و اولین مرحله گزینش ژنوتیپ‌های برتر می‌باشد. روش‌های گزینش نیز بر اساس ساختار فیزیولوژی، مورفولوژی و روش تولید مثل گونه‌ها تغییر می‌کند. صفات، حالات رفتارهای فیزیولوژیکی، عملکرد محصول و کیفیت گیاهان تحت تاثیر عوامل محیطی ژنتیکی و یا اثرات متقابل

¹ International Union for the Protection Of new Varieties of plants

ژنوتیپ‌ها را داشتند، هر ژنوتیپ که یک صفت متفاوت و یا بیشتر را نشان دهد، می‌تواند برای تمایز آن استفاده گردد. بطوریکه اطلاعات مورفولوژیکی برای رنگ هیپوکوتیل، بلوغ هیپوکوتیل، نوع برگ، نوار شانه سبز در میوه و شکل میوه در برش عرضی ویژگی‌های تشخیصی ارزشمندی را نشان دادند، که برای تفاوت ژنوتیپ‌ها از آنها استفاده گردید و این صفات در این مطالعه غالب بودند (Salim *et al.*, 2020).

شفیعی اج پیشه (Shafiei Ajpesha, 2000) ۴۹ لاین و هیبرید گوجه‌فرنگی را از نظر ۱۲ صفت کمی و ۱۰ صفت کیفی مورد بررسی قرار داد. هدف از این تحقیق شناسایی و گروه بندی ژنوتیپ‌ها با در نظر گرفتن صفات کمی و کیفی، بررسی همبستگی فنوتیپی و ژنوتیپی صفات و انتخاب لاین‌های برتر جهت بررسی ترکیب پذیری آنها بود. ژنوتیپ‌ها از نظر کلیه صفات مورد بررسی تفاوت معنی‌داری را با یکدیگر نشان دادند. تجزیه کلاستر روش Ward این ژنوتیپ‌ها را به چهار گروه اصلی تقسیم کرد. همچنین عملکرد همبستگی مثبت و معنی‌داری با صفات تعداد حفره در داخل میوه، ضخامت پریکارپ، متوسط وزن میوه، متوسط وزن بذر در هر میوه داشت.

در بررسی صفات کمی و کیفی ارقام جدید گوجه‌فرنگی که توسط مرکز تحقیقات کشاورزی میناب (هرمزگان) به منظور شناسایی منابع صفات زراعی برای استفاده در برنامه‌های به‌نژادی، گروه‌بندی ژنوتیپ‌ها بر اساس صفات مورفولوژیکی کمی و کیفی انجام گرفت خصوصیات میوه ۳۰ رقم گوجه‌فرنگی به همراه دو رقم شاهد منطقه مورد بررسی قرار گرفت. در این بررسی صفات کمی و کیفی عملکرد کل، وزن میوه، طول میوه، قطر میوه، اسیدیته، رنگ میوه، شکل میوه، تعداد چین و مدت زمان کاشت نشاء تا گلدهی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که عملکرد کل تابعی از وزن، قطر و طول میوه می‌باشد (Bahrami, 2003).

در سال ۲۰۰۰ آزمایش DUS به منظور ثبت ارقام

به فهرست ملی ارقام گیاهی ایران و یا دریافت حق به‌نژادگر انجام آزمون تمایز، یکنواختی و پایداری یک الزام قانونی است، که تاکنون تعداد ۵۲۲ رقم گوجه‌فرنگی در فهرست ملی ارقام گیاهی درسامانه مؤسسه تحقیقات ثبت و گواهی بذر و نهال جهت تجاری شدن ثبت گردیده است (Anonymus, 2009; Anonymus, 2023).

بر اساس تحقیقات انجام شده در این زمینه، رضوی و همکاران (Razavi *et al.*, 2016) در بررسی تعداد ۲۶ رقم گوجه‌فرنگی گزارش نمودند که تجزیه واریانس بر اساس صفات طول و عرض برگ، طول و عرض برگچه، طول و قطر میوه، نسبت طول به قطر میوه، ضخامت دیواره میوه، نسبت اندازه مغز به قطر کل و طول لایه سواگر نشان داد که تفاوت معنی‌داری در سطح احتمال یک درصد بین ارقام وجود دارد. اما ارقام برای صفات رنگیزه آنتوسیانین هیپوکوتیل، تقسیم پهنک برگ، براق بودن برگ، اندازه تاول برگ، وضعیت دم‌برگ برگچه نسبت به محور اصلی، شکل گیری گل، کرکدار بودن خامه گل، رنگ گل، وجود شانه سبز در میوه نارس، شدت رنگ سبز میوه نارس، رنگ میوه در زمان رسیدن و رنگ گوشت میوه تمایزی نشان ندادند.

فیگاس و همکاران (Figàs *et al.*, 2018) ۱۲ رقم گوجه‌فرنگی در دو شرایط گلخانه و مزرعه از نظر ۵۲ صفت مورفولوژیکی، زراعی و ترکیبات شیمیایی مورد بررسی قرار دادند، بیشترین تفاوت در بین ارقام از نظر ویژگی‌های مورفولوژیکی، وزن میوه، شکل میوه، وزن خشک و میزان مواد محلول بود. بعلاوه اثرات محیط و اثر متقابل محیط × ژنوتیپ به ترتیب بر ۳۶ و ۴۲ صفت معنی‌دار گردید.

سلیم و همکاران (Salim *et al.*, 2020) در طی تحقیقی ۲۲ لاین اینبرد گوجه‌فرنگی برای ۲۷ صفت مورفولوژیکی مراحل نمو، رویشی و ویژگی میوه مورد ارزیابی قرار دادند، رنج و سعی از تغییرات در بین ۲۱ صفت کیفی و ۶ صفت کمی از نظر فیزیکی - مورفولوژیکی در این مطالعه مشاهده گردید. با اینحال ۲۰ صفت تغییرات اساسی در میان

گوجه‌فرنگی (Anonymus, 2009) و دستورالعمل اتحادیه بین‌المللی حفاظت از ارقام جدید گیاهی (UPOV, 2019) یادداشت گردید. اندازه‌گیری صفات کمی (طول برگچه، عرض برگچه، طول برگ، عرض برگ، قطر کل میوه، قطر هسته میوه، ضخامت پریکارپ، نسبت هسته به قطر کل میوه، نسبت طول به قطر میوه، طول میوه، قطر میوه، وزن میوه) با استفاده از ده نمونه در هر سال انجام گرفت.

تجزیه آماری

به منظور بررسی تمایز، بر اساس دستورالعمل اتحادیه بین‌المللی حفاظت از ارقام جدید گیاهی (UPOV, 2019)، ارقام با استفاده از صفات گروه‌بندی کننده مهم و ستاره دار (تیپ رشد، نوع پهنک برگ، داشتن لایه سواگر، شانه سبز میوه، اندازه میوه، شکل میوه در برش طولی، تعداد حفره در برش عرضی میوه و رنگ میوه در زمان رسیدگی) در چند گروه قرار گرفتند. تفکیک ارقام با استفاده از جداول مقایسه‌ای داخل هر گروه انجام گرفت. تجزیه واریانس براساس طرح کاملا تصادفی و در دو سال انجام شد. برای تمایز صفات کیفی ارقام از نرم افزار GAIA و با استفاده از ماتریس وزن صفات مختلف و مقایسه با یکدیگر انجام شد. تجزیه واریانس و مقایسه میانگین صفات کمی با استفاده از آزمون دانکن و با استفاده از نرم افزار SAS انجام گرفت. داده‌های نهایی صفات کمی ارقام جدید از میانگین گیری اعداد دو سال محاسبه گردید.

نتایج و بحث

نتایج بررسی تمایز ارقام بر اساس صفات کیفی،

شبه کیفی

ارقام برای صفات رنگیزه آنتوسیانین هیپوکوتیل (صفت شماره ۱)، تیپ رشد (صفت شماره ۲) تقسیم پهنک برگ (صفت شماره ۱۰)، براق بودن برگ (صفت شماره ۱۳)، کرکدار بودن خامه (صفت شماره ۱۸)، رنگ گل (صفت شماره ۱۷)، نوار سبز میوه (صفت شماره ۲۵) رنگ میوه در زمان رسیدن (صفت شماره ۳۷) و رنگ

جدید در لهستان انجام گرفت. در این آزمایش که به مدت دو فصل رویشی و در دو ایستگاه آزمایشی انجام گرفت ۲۴۰ رقم گوجه‌فرنگی مورد ارزیابی قرار گرفتند. از این ۲۴۰ رقم، ۱۰۴ رقم در داخل گلخانه، ۴۱ رقم زیر پوشش پلاستیکی و ۹۵ رقم در مزرعه مورد ارزیابی قرار گرفتند (Borys et al., 2000).

هدف این تحقیق بررسی تمایز، یکنواختی بین ارقام گلخانه‌ای گوجه‌فرنگی متقاضی تجاری شدن و تهیه شنا سنامه برای هر رقم بر اساس دستورالعمل ملی آزمونهای تمایز، یکنواختی و پایداری در گوجه‌فرنگی بوده است. همچنین این ارقام در لیست ملی کشور ثبت می‌گردند تا به عنوان کلکسیون مرجع مورد استفاده قرار گیرند و ارقام جدید مورد تقاضا برای ثبت، با این کلکسیون مقایسه گردند.

مواد و روش‌ها

به منظور بررسی تمایز، یکنواختی ارقام گوجه‌فرنگی تعداد ۱۹ رقم جدید متقاضی تجاری شدن (جدول شماره ۱) در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ در شرایط گلخانه و تحت نظارت موسسه تحقیقات ثبت و گواهی بذر ونهال مورد بررسی قرار گرفتند. از کل ارقام مورد بررسی ۱۵ رقم جدید و ۴ رقم شاهد (برکت، لیندا، SV-8467TH و لیزا) بودند، که در دو سال مورد بررسی قرار گرفتند. بررسی این ارقام در قالب طرح کاملا تصادفی انجام گرفت. انتخاب ارقام شاهد با توجه به اظهار نامه ارقام جدید و بر اساس شکل میوه (گرد، پهن، و بیضوی)، اندازه میوه (کوچک، متوسط، بزرگ) و نوع گل آذین (ساده و مرکب) صورت گرفته است.

در حدود نیمه بهمن ماه کاشت بذور در سینی‌های کاشت انجام گرفت و نشاءها در نیمه اسفند ماه به گلخانه منتقل گردیدند. هر رقم در یک ردیف شش متری کاشته شد. فاصله کشت روی ردیف ۳۰ سانتی‌متر و فاصله بین ردیف‌ها ۱۱۰ سانتی‌متر در نظر گرفته شد. صفات مطابق با دستورالعمل ملی آزمونهای تمایز، یکنواختی و پایداری در

گوشت میوه (صفت شماره ۳۸)، رنگ اپیدرم (صفت شماره ۴۰) تمایزی نشان ندادند.

جدول ۱- ارقام مورد استفاده در این تحقیق

Table 1 - Varieties used in this research

ردیف Row	نام رقم Variety name	نوع رقم Type of Variety	بهنژادگر Breeder	متقاضی Applicant
1	آذر Azar	جدید New	دانه بذر مانا Danje seed mana	بذر مانا دانه Danje seed mana
2	ایلارا Eilara	جدید New	دانه بذر مانا Danje seed mana	دانه بذر مانا Danje seed mana
3	آرمان Arman	جدید New	دانه بذر مانا Danje seed mana	دانه بذر مانا Danje seed mana
4	اهورا Ahura	جدید New	دانه بذر مانا Danje seed mana	دانه بذر مانا Danje seed mana
5	آریا Aria	جدید New	دانه بذر مانا Danje seed mana	دانه بذر مانا Danje seed mana
6	تی او ۱۹۷ To197	جدید New	گرو فاستر Growfaster	پویا بذر ایرانیان Dynamic seed of Iranians
7	رادین Radin	جدید New	پتکتار Petektar	شرکت روناک نهاد پایدار Ronak Nehad Pydare company
8	اس.وی ۳۷۲۵ تی.اچ SV 3725TH	جدید New	سیمینیس Seminis	فلات ایران Flat Iran
9	سکرت Secret	جدید New	دریم سیدز dream seeds	توسعه کشاورزی ترنج جیرفت Agriculture Taranj Jiroft development
10	تی او ۰۴ TO04	جدید New	توسعه تحقیقات کشاورزی agriculture research development	بازرگان کالا Bazargan Kala
11	هلا hela	جدید New	بیجینگ زون یان یونگ سیدینگ Beijing Zhongyanyinong seeding	زرین دان جنوب Zarin Dan Jonoob
12	برتا Berta	جدید New	بیجینگ زون یان یونگ سیدینگ Beijing Zhongyanyinong seeding	زرین دان جنوب Zarin Dan Jonoob
13	آرسین Arsin	جدید New	پتکتار Petektar	شرکت روناک نهاد پایدار Ronak Nehad Pydare company
14	سامورای Samurai	جدید New	کالیفرنیا هیبریدز California Hybrids	زرین دان جنوب Zarin Dan Jonoob
15	مرلیس Merlice	جدید New	سیمینیس Seminis	فلات ایران Flat Iran
16	برکت Barcat	شاهد Control	پسانت آگرو سوپلائیتم Peasant for agro supplimitp	تعاونی شقایق دشت تلخو Shagaig Dasht Talcho Cooperative
17	لیندا Linda	شاهد Control	آگری سیدز ایالات متحده US Agriseeds	گل سم گرگان Gul Sam Gargan
18	اس.وی ۸۴۶۷ تی.اچ SV-8467TH	شاهد Control	سیمینیس Seminis	فلات ایران Flat Iran
19	لیزا Lisa	شاهد Control	کالیفرنیا دزرت سید California desert seed	بذر جنوب Bazr Jonoob

و هجده رقم دیگر (۴ شاهد و ۱۴ رقم جدید) در گروه دیگر که دارای لایه سواگر بودند قرار گرفتند (جدول ۲).

ارقام با صفت گروه بندی کننده داشتن لایه سواگر (صفت شماره ۲۰) به دو گروه یک تایی و ۱۸ تایی تقسیم شدند، رقم مرلیس که فاقد لایه سواگر بود، در یک گروه

جدول ۲- گروه بندی ۱۹ رقم گوجه فرنگی بر اساس داشتن لایه سواگر (صفت شماره ۲۰)

Grouping of 19 varieties of tomato with present abscission layer (characteristic no.20) Table 2.

فاقد لایه سواگر abscission layer absent		واجد لایه سواگر abscission layer present	
1	مرلیس Merlice	۱۸ رقم مورد آزمون دارای لایه سواگر بودند 18 varieties under experiment had abscission layer	
1	جمع Total	18	جمع Total

بر اساس داده های صفات طول برگ، عرض برگ، طول برگچه، عرض برگچه، طول میوه، قطر میوه، نسبت طول به قطر میوه، قطر مغز (هسته) به قطر کل، ضخامت پریکارپ، نسبت مغز (هسته) به قطر کل، وزن میوه، طول لایه سواگر انجام گردید. نتایج حاصل از آنالیز داده ها نشان داد که صفات طول میوه، قطر میوه، نسبت طول به قطر میوه، ضخامت پریکارپ، قطر کل، قطر مغز (قطر هسته) و وزن میوه از نظر آماری تفاوت معنی داری در سطح احتمال یک درصد برای ارقام وجود دارد. از نظر صفات طول برگچه، عرض برگچه، عرض برگ، نسبت مغز به قطر کل و طول لایه سواگر از نظر آماری تفاوت معنی داری در سطح احتمال پنج درصد برای ارقام مشاهده گردید، بعلاوه بین ارقام مورد آزمون از نظر طول برگ تفاوت آماری معنی داری مشاهده نگردید. مقایسات میانگین بین ارقام به روش دانکن انجام گرفت (جدول ۷ و ۸). دلیل استفاده از آزمون دانکن در مقایسه بین ارقام این است که تعداد ارقام بیش از دو و مقایسه بین آنها غیر مستقل می باشد (Yazdi Samadi *et al.*, 2006). لازم به ذکر است که بین رقم سامورای و رقم شاهد لیزا از نظر صفات کیفی تمایزی مشاهده نگردید، همچنین بررسی آنالیز صفات کمی نشان داد که بین این دو رقم از نظر صفات کمی تفاوت آماری معنی داری مشاهده نگردید، بنابراین رقم سامورای از نظر تمایز رد گردید (جدول ۳، ۷ و ۸).

بعلاوه ارقام با صفت گروه بندی کننده شکل میوه در برش طولی (صفت شماره ۲۸) در چهار گروه قلبی شکل، گرد، کمی پهن و بیضی شکل قرار گرفتند (جدول ۳). در ارزیابی ۱۸ رقم که دارای لایه سواگر بودند، ۱۷ رقم از آنها (بجز رقم سامورای) با استفاده از صفات کیفی و شبه کیفی شکل میوه در برش طولی (صفت شماره ۲۸)، سفتی میوه (صفت شماره ۴۱)، نوع گل آذین (صفت شماره ۱۶)، برجستگی دمگاه میوه (صفت شماره ۲۹)، تاول زنی برگ (صفت شماره ۱۴)، اندازه اثر شکوفه در گلگاه (صفت شماره ۳۲)، اندازه اثر دمگاه در دمگاه (صفت شماره ۳۱)، عمق دمگاه میوه (صفت شماره ۳۰)، رنگیزه آنتوسیانین یک سوم بالایی ساقه (صفت شماره ۴)، شانه سبز میوه (صفت شماره ۲۱)، تعداد حفره میوه (صفت شماره ۳۶)، وضعیت برگ (صفت شماره ۷)، شدت رنگ سبز میوه (صفت شماره ۲۴)، شدت رنگ سبز برگ (صفت شماره ۱۲) از هم متمایز شدند (جدول ۳ و ۴).

نتایج بررسی تمایز ارقام بر اساس صفات کمی

در این تحقیق ۱۸ رقم به بر اساس صفات کیفی و شبه کیفی و کمی قابل تفکیک بودند، اما رقم سامورای بر اساس این صفات از رقم شاهد لیزا قابل تفکیک نبود. لذا تجزیه واریانس صفات کمی (اندازه گیری شده) برای کلیه ارقام مورد آزمایش انجام گرفت. تجزیه واریانس (جدول ۵ و ۶)

جدول ۳- تمایز ارقام واجد لایه سواگر با تیپ رشدی نامحدود بر اساس صفات شبه کیفی و کمی

Table-3 Analyzes of variance of Distinctness varieties with present abscission layer in indeterminate growth type by Pseudo qualitative and quantitative characteristic

رقم Variety	Characteristics صفت									
	شکل میوه در برش طولی (۲۸) Fruit shape in longitudinal section	سفتی میوه (۴۱) Fruit firmness	نوع گل آذین (۱۶) Inflorescence type	برجستگی در انتهای میوه (۲۹) Ribbing at peduncle end in fruit	تاول زنی برگ (۱۴) Blistering of leaf	اندازه اثر شکوفه در گلگاه (۳۲) Size of blossom scar	اندازه اثر شکوفه در میوه (۳۱) Size of peduncle scar	عمق درگاه میوه (۳۰) Depression at peduncle end in fruit	رنگباز آنتوسیانین یک سوم بالایی ساقه (۴) Anthocyanin coloration in the upper part of the stem	
آذر Azar	قلبی cordate									
ایلارا Eilara	گرد circular	نرم تا متوسط soft to medium								
آرمان Arman	گرد circular	متوسط medium	جدواست equally uniparous and multiparous							
اهورا Ahura	گرد circular	متوسط medium	ساده mainly uniparous	کم تا متوسط weak to medium						
برکت barcat	گرد circular	متوسط medium	ساده mainly uniparous	کم weak	شدید strong					
آریا Aria	گرد circular	متوسط medium	ساده mainly uniparous	کم weak	ضعیف تا متوسط weak to medium	کوچک small				
لیندا Linda	گرد circular	متوسط medium	ساده mainly uniparous	کم weak	متوسط medium	کوچک small	متوسط medium	کم weak		
تی او ۱۹۷ To197	گرد circular	متوسط medium	ساده mainly uniparous	کم weak	متوسط medium	کوچک small	متوسط medium	متوسط medium		
رادین Radin	گرد circular	متوسط medium	ساده mainly uniparous	کم weak	ضعیف weak					
اس وی ۳۷۲۵ تی اچ SV 3725TH	گرد circular	متوسط medium	ساده mainly uniparous	کم weak	ضعیف تا متوسط weak to medium	متوسط تا بزرگ medium to large				
سکرت Secret	گرد circular	متوسط تا سفت medium to firm	ساده mainly uniparous	کم weak	ضعیف تا متوسط weak to medium	کوچک small	متوسط medium	کم weak		
تی او ۰۴ TO04	گرد circular	متوسط تا سفت medium to firm	ساده mainly uniparous	کم weak	ضعیف تا متوسط weak to medium	کوچک small	متوسط medium	کم تا متوسط weak to medium		
هلا hela	کمی پهن oblate	متوسط تا سفت medium to firm	ساده mainly uniparous	کم weak	ضعیف weak	متوسط medium	متوسط medium	کم weak	کم weak	
برتا Berta	کمی پهن oblate	متوسط تا سفت medium to firm	ساده mainly uniparous	کم weak	ضعیف weak	متوسط medium	متوسط medium	کم weak	کم تا متوسط weak to medium	
آرسین Arsin	کمی پهن oblate	متوسط medium								
اس وی تی اچ-۸۴۶۷ SV-8467TH	کمی پهن oblate	سفت firm								
سامورای Samurai	بیضوی elliptic	سفت firm	مرکب (چند خوشه‌ای) mainly multiparous	ندارد یا خیلی کم absent or very weak	ضعیف weak	خیلی کوچک very small	خیلی کوچک very small	ندارد یا خیلی کم absent or very weak	کم weak	
لیزا Lisa	بیضوی elliptic	سفت firm	مرکب (چند خوشه‌ای) mainly multiparous	ندارد یا خیلی کم absent or very weak	ضعیف weak	خیلی کوچک very small	خیلی کوچک very small	ندارد یا خیلی کم absent or very weak	کم weak	

جدول ۴- تمایز ارقام واجد لایه سواگر با تیپ رشدی نامحدود بر اساس صفات کیفی و کمی

Table-4 Analyzes of variance of Distinctness varieties with present abscission layer in indeterminate growth type by qualitative and quantitative characteristic

رقم variety	صفت characteristic				
	شانه سبز میوه (۳۱) Green shoulder (before maturity) in fruit	تعداد حجره میوه (۳۶) Number of locules in fruit	وضیعت برگ (۷) Leaf attitude	شدت رنگ سبز میوه (۲۴) Intensity of green color excluding shoulder (before maturity) in fruit	شدت رنگ سبز برگ (۱۲) Intensity of green color in leaf
Azar	دارد present				
Radin	ندارد absent	دو و سه two and three			
Eilara	ندارد absent	دو، سه و چهار two,three and four	نیمه افتاده semi-drooping	روشن تا متوسط light to medium	
Arman	ندارد absent	دو، سه و چهار two,three and four	نیمه افتاده semi-drooping	متوسط medium	
Ahura	ندارد absent	سه و چهار three and four	نیمه افتاده semi-drooping		
SV-8467TH	ندارد absent	سه و چهار three and four	نیمه ایستاده semi-erect	روشن تا متوسط light to medium	
barcat	ندارد absent	سه و چهار three and four	نیمه ایستاده semi-erect	روشن light	متوسط medium
Linda	ندارد absent	سه و چهار three and four	نیمه ایستاده semi-erect	روشن light	متوسط medium
Secret	ندارد absent	سه و چهار، پنج و شش three and four, five or six	افتاده drooping		
To197	ندارد absent	سه و چهار، پنج و شش three and four, five or six	نیمه افتاده semi-drooping	متوسط medium	روشن Light
Aria	ندارد absent	سه و چهار، پنج و شش three and four, five or six	نیمه افتاده semi-drooping	روشن light	متوسط medium
TO04	ندارد absent	سه و چهار، پنج و شش three and four, five or six	نیمه افتاده semi-drooping	روشن تا متوسط light to medium	روشن تا متوسط light to medium
hela	ندارد absent	سه و چهار، پنج و شش three and four, five or six	نیمه افتاده semi-drooping	متوسط medium	روشن light
Berta	ندارد absent	سه و چهار، پنج و شش three and four, five or six	نیمه افتاده semi-drooping	متوسط medium	روشن light
Arsin	ندارد absent	سه و چهار، پنج و شش three and four, five or six	نیمه افتاده semi-drooping	روشن تا متوسط light to medium	روشن تا متوسط light to medium
SV 3725TH	ندارد absent	سه، چهار، پنج، شش و بیشتر از شش three and four, five or six, more than six			

جدول ۵ - تجزیه واریانس صفات کمی ۱۹ رقم گوجه فرنگی تحت آزمون

Table-5 Analyzes of variance quantitative characteristic of 19 tomato varieties under experiment

منابع تغییر S.O.V	df	میانگین مربعات Mean square											
		وزن یک عدد میوه Weight of one fruit	قطر میوه Diameter of fruit	طول میوه Length of fruit	نسبت طول به قطر میوه Ratio length/diameter of fruit	نسبت هسته به قطر کل Diameter of core in cross section in relation to total diameter	ضخامت پریکارپ Thickness of pericarp	قطر هسته Diameter of core	قطر کل میوه Diameter of total fruit	عرض برگ Width of leaf	طول برگ Length of leaf	عرض برگچه Width of leaflets	طول برگچه Length of leaflets
رقم Cultivar	18	6869.684**	641.822**	154.131**	0.1133**	0.0044*	11.649*	217.544**	652.110**	31.260*	13.88**	1.509*	4.138
اشتباه آزمایشی Error	19	482.394	12.381	6.397	0.0016	0.0025	0.650	27.83	17.2580	20.130	19.623	0.914	2.071
کل Total	37												
ضریب تغییرات %c.v		18.19	5.82	5.00	4.51	10.41	9.32	17.59	6.88	8.87	9.57	13.88	9.78

ns, * و ** به ترتیب: غیر معنی دار و معنی دار در سطح احتمال ۵ و ۱ درصد

ns: not significant * and **: significant at the 5% and 1% probability levels, respectively

جدول ۶ - تجزیه واریانس صفت کمی طول لایه سواگر ۱۸ رقم گوجه فرنگی تحت آزمون

Table-6 Analyzes of variance mean squares of quantitative characteristic length of Pedicle of 18 tomato varieties under experiment

منابع تغییر S.O.V	df	میانگین مربعات
		طول لایه سواگر* Length of Pedicle
رقم Cultivar	17	2.711*
اشتباه آزمایشی Error	18	1.224
کل Total	35	
ضریب تغییرات %c.v		10.05

* فقط هجده رقم دارای لایه سواگر بودند، بنابراین درجه آزادی تیمار، اشتباه آزمایشی و کل به ترتیب ۱۷، ۱۸ و ۳۵ بود.

بررسی یکنواختی ارقام

جامعه یک درصد با میزان اطمینان حد اقل ۹۵ درصد، استفاده گردید. در نمونه ای متشکل از ۲۰ بوته تعداد بوته های خارج از تیپ مجاز نباید بیش از یک عدد باشد. بررسی یکنواختی ارقام گوجه فرنگی نشان داد که ارقام جدید متقاضی ثبت گوجه فرنگی از یکنواختی لازم

برای بررسی یکنواختی باید تعداد بوته های خارج از تیپ شمارش شده و تعداد این بوته ها نباید از حد مجاز ذکر شده در دستور العمل اتحادیه بین المللی حمایت از ارقام گیاهی زیاد باشد. برای ارزیابی یکنواختی، از استاندارد

¹ off-type

نسبتا پهن، بیضوی و قلبی شکل برای ارقام ثبت گردید (جدول ۳). در میان ارقام تعداد ۱۱ رقم دارای شکل گرد بودند، درحالیکه یک ژنوتیپ قلبی شکل بود. شکل میوه پهن برای ۴ رقم مشاهده گردید. شکل بیضوی نیز برای ۲ رقم و شکل مستطیلی برای یک رقم ثبت گردید. بهائاری و همکاران (Bhattarai *et al.*, 2018) همچنین تنوع در شکل میوه گوجه‌فرنگی از قبیل پهن، نسبتا پهن، استوانه‌ای، گرد، خیلی گرد و قلبی شکل را گزارش نمودند.

برخوردار بودند چون بوته خارج از تیپ بین آنها دیده نشد. شکل میوه نه تنها برای مصرف کننده مهم است بلکه از نظر نقل و انتقال آن دارای اهمیت است. شکل میوه یکی از مهمترین صفات گوجه‌فرنگی است که می‌تواند از طریق مشاهده ارزیابی شود و می‌تواند برای تمایز بین ارقام در طی بازرسی مزرعه گوجه‌فرنگی مورد استفاده قرار گیرد. در مطالعه حاضر تغییرات وسیعی در میان ژنوتیپ‌ها از نظر شکل میوه مشاهده گردید، بطوریکه شکل‌های گرد،

جدول ۷- جدول مقایسه میانگین ارقام گلخانه ای گوجه‌فرنگی به روش دانکن در سطح احتمال ۵ درصد برای صفات کمی مورد بررسی

Table 7- Comparison of means of tomato varieties in greenhouse conditions at the 5% probability level according Duncan's Multiple Range Test (DMRT) for quantitative characteristic estimated

Cultivar رقم	صفت characteristics						
	ضخامت پریکارپ Thickness of pericarp (mm)	قطر هسته Diameter of core (mm)	قطر کل میوه Diameter of total fruit (mm)	عرض برگ Width of leaf (cm)	طول برگ Length of leaf (cm)	عرض برگچه Width of leaflets (cm)	طول برگچه Length of leaflets (cm)
Arsin	10.600a	39.900ab	75.600ab	58.07a	46.07a	7.820ab	17.08 a
To04	10.500a	41.00ab	75.400ab	55.185ab	48.210a	8.535a	16.705 ab
SVTH	9.535 a	33.045abc	65.290 dec	49.525 abc	46.245 a	7.665 abc	15.965 ab
SV3725TH	10.300a	44.50a	77.600a	53.900 ab	46.570 a	7.415 bc	15.905 abc
Hela	10.185 a	31.715 abc	65.980 bdec	49.960 abc	48.310 a	7.550 abc	15.820 abc
Azar	3.715 bc	12.435 de	27.005 g	51.150 abc	48.000a	7.680 abc	15.580 abc
Berta	10.600 a	37.70 ab	72.600 abc	56.810 ab	50.785 a	7.055 abc	15.570 abc
Secret	10.005 a	32.880 abc	69.085 abcd	50.570 bac	42.850 a	6.570 abcd	15.400 abc
Ahura	9.500a	36.55 ab	70.395 abcd	47.420 bca	44.510 a	7.700 abc	15.280 abcd
To197	9.780 a	34.515 ab	69.720 abcd	53.820 ab	45.180 a	7.540 abc	15.250 abcd
Merlice	9.410 a	28.650 bc	61.315 de	51.610 abc	45.850 a	6.220 abc	14.820 abcd
Eilara	5.465b	21.245 dc	42.985 f	48.940 abc	45.920 ab	6.810 abc	14.110 abcd
Radin	8.700 a	21.500 dc	58.400 e	52.630 ab	44.855 a	6.525 abc	13.860 acdb
Barkat	8.685 a	35.165 ab	69.520 abcd	46.880 bc	43.600 a	6.310 abc	13.515 bdc
Linda	9.305 a	34.655 ab	70.360 abcd	46.740 bc	43.200 a	6.570 abc	13.480 bdc
Samurai	4.305 bc	9.215 e	22.535 g	47.695 abc	52.415 a	6.155 bc	13.435 bdc
Aria	9.720 a	31.020 bc	65.300 dec	48.840 abc	44.870 a	5.740 bc	13.340 bdc
Lisa	3.6150 c	9.430 e	21.040 g	41.490 c	48.795 a	5.450 c	12.425 cd
Arman	10.450 a	34.660 ab	66.595 bdec	49.340 abc	42.720 a	5.510 bc	11.870 d

*در هر ستون میانگین‌ها با حروف مشابه، بر اساس آزمون دانکن اختلاف معنی‌داری در سطح احتمال خطای آماری ۵ % ندارند.

*Means with same letter in each columns are not significantly different at the 5% probability level according Duncan's Multiple Range Test (DMRT).

جدول ۸- جدول مقایسه میانگین ارقام گلخانه ای گوجه فرنگی به روش دانکن در سطح احتمال ۵ درصد برای صفات کمی مورد بررسی
Table 8- Comparison of means of tomato varieties in greenhouse conditions at the 5% probability level according Duncan's Multiple Range Test (DMRT) for quantitative characteristic estimated

رقم Cultivar	صفت characteristic					
	طول لایه سوراگر Length of Pedicle(cm)	وزن یک عدد میوه Weight of one fruit (gr)	قطر میوه Diameter in fruit (mm)	طول میوه Length of fruit (mm)	نسبت طول به قطر میوه Ratio length/diameter in fruit	قطر هسته به کل میوه Diameter of core relation to total diameter
Arsin	11.430 ab	180.00ab	75.135 a	54.120 abdc	0.72000e	0.5250 abc
To04	12.305 a	177.00ab	73.585 ab	56.950 abc	0.77500ed	0.5450 ab
SVTH	9.069 bc	111.00 dec	68.090 abcde	51.645 dc	0.75500 ed	0.5050 abc
SV3725TH	10.240 abc	200.00a	75.810 a	60.180 a	0.79500 ed	0.5750 a
Hela	10.339 abc	151.50 abcd	68.305 abcde	56.110 abc	0.82000 d	0.4850 abcd
Azar	8.594 c	18.00 hg	28.480 h	35.565 g	1.25000 b	0.460 abcd
Berta	11.785 a	173.00 ab	71.665 abc	57.800 ab	0.81000de	0.520 abc
Secret	10.222 abc	145.00 bcd	66.580 ebdc	54.620 abdc	0.82500 d	0.475 abcd
Ahura	10.221 abc	149.00 abcd	73.950 ab	58.400 ab	0.79000 ed	0.520 abc
To197	11.281 ab	148.00 abdc	71.030 abcd	54.410 abdc	0.77000 ed	0.485 abcd
Merlice	-	101.50def	61.010 ef	56.055 abcd	0.92000 c	0.470 abcd
Eilara	10.948 abc	61.00 gf	44.215 g	43.075f	0.98000 c	0.495 abc
Radin	10.755 abc	89.00 ef	57.580 f	45.790 ef	0.80000 ed	0.370d
Barkat	12.112 a	155.00 abc	71.230 abcd	54.100 abdc	0.76000 ed	0.500 abc
Linda	9.892 abc	148.00 abcd	70.040 abcd	53.650 bdc	0.76500 ed	0.490 abcd
Samurai	12.385 a	8.50 h	21.560 h	32.430 g	1.51000 a	0.405 dc
Aria	12.130 a	128.000 bdec	63.020 edf	50.160 ed	0.79500 ed	0.470 abcd
Lisa	11.678 ab	9.00 h	21.270 h	31.285 g	1.47000a	0.450 cdb
Arman	12.593 a	141.00 bcd	64.725 edfc	53.340 bdc	0.82500 d	0.520 abc

*در هر ستون میانگین‌ها با حروف مشابه، بر اساس آزمون دانکن اختلاف معنی‌داری در سطح احتمال خطای آماری ۵٪ ندارند.

*Means with same letter in each columns are not significantly different at the 5% probability level according Duncan's Multiple Range Test (DMRT).

گردید، که ۸۴/۲۱ درصد کل ارقام بودند. در حالیکه تعداد ارقام با فرم نوک فرورفته تا تخت ۳ رقم بودند که شامل ۱۵/۷۸ درصد ارقام مورد مطالعه بودند.

در همین راستا سلیم و همکاران (Salim et al., 2020) گزارش نمودند که در بین ارقام مورد مطالعه گوجه فرنگی

به علاوه سلیم و همکاران (Salim et al., 2020) نیز در مطالعه ژنوتیپ‌های مختلف گوجه فرنگی، تنوع در شکل میوه گوجه فرنگی از قبیل شکلهای گرد، قلبی شکل، پهن، استوانه ای و بیضوی را گزارش نمودند.

شکل فرم نوک میوه تخت برای تعداد ۱۶ رقم مشاهده

ترزوپولوس و بیلی (Terzopoulos and Bebeli; 2010) رقم ۳۴ گوجه‌فرنگی را مطالعه نمودند و نتایج مشابهی از نظر تنوع در صفات کیفی از قبیل شکل شکوفه در گلگاه، رنگ میوه و شکل میوه را مشاهده نمودند، بعلاوه که این نتایج با یافته‌های سلیم و همکاران (Salim *et al.*, 2020) نیز قابل تأیید است.

طول میوه بطور معنی‌داری در بین ژنوتیپ‌ها متفاوت بود، رنج آن از ۳۱/۲۸۵ تا ۶۰/۱۸۰ میلی‌متر بود (جدول ۸). طول‌ترین میوه اندازه‌گیری شده متعلق به رقم SV3725TH بود، رقم (ژنوتیپ) لیزا کوتاه‌ترین میوه را تولید نمود که از نظر آماری مشابه با رقم سامورای بود. این یافته‌ها موافق با نتایج یاسمین و همکاران (yesmin *et al.*, 2014) است که گزارش نمودند که رنج طولی میوه تولید شده در ژنوتیپ‌های گوجه‌فرنگی از ۳/۲۴ تا ۵/۴۸ سانتیمتر است. این یافته همچنین مشابه با نتایج محققین قبلی پات واری و همکاران (Patwary *et al.*, 2013) و ویشوانته و همکاران (Vishwanath *et al.*, 2014) است که نتایج خود را انتشار داده‌اند. بعلاوه سلیم و همکاران (Salim *et al.*, 2020) نیز گزارش نمودند که طول میوه بطور معنی‌داری در بین ژنوتیپ‌ها متفاوت بود، رنج آن از ۳/۹۱ تا ۶/۵۷ سانتی‌متر بود.

قطر میوه بطور معنی‌داری بین ژنوتیپ‌ها متغیر بود، رنج قطر میوه از ۲۱/۲۷۰ تا ۷۵/۸۱۰ میلی‌متر بود (جدول ۸). بزرگترین قطر میوه برای ژنوتیپ SV3725TH با میانگین ۷۵/۸۱۰ ثبت گردید. در حالی که کوتاهترین قطر میوه متعلق به رقم لیزا با میانگین ۲۱/۲۷۰ میلی‌متر بود، که از نظر آماری با رقم سامورای با میانگین ۲۱/۵۶۰ میلی‌متر تفاوت معنی‌داری نداشت.

یاسمین و همکاران (Yesmin *et al.*, 2014) گزارش نمودند که رنج قطر میوه برای ارقام زمستانه گوجه‌فرنگی از ۳/۶۴ تا ۵/۷۱ سانتیمتر بود. در همین راستا سلیم و همکاران (Salim *et al.*, 2020) نیز گزارش نمودند که قطر میوه بطور معنی‌داری بین ژنوتیپ‌ها متغیر بود، میوه‌هایی با

۱۴ رقم دارای فرم نوک تخت، که ۶۸/۱۸ درصد کل ارقام، ۲۲/۷۲ درصد دارای شکل فرورفته و ۱۳/۶۴ درصد دارای شکل فرم نوک میوه بصورت نوکدار بودند. این صفت دارای پایداری است و تحت تاثیر تنش‌های زیستی و غیر زیستی نیست و بیشتر برای ارزیابی تمایز بین ارقام گوجه‌فرنگی مورد استفاده قرار می‌گیرد (Garcia-Gusana *et al.*, 2004; Vishwanath *et al.*, 2014).

شکل گرد در میوه با فرم نوک تخت در مقایسه بین ارقام در این مطالعه دارای غالبیت بود، این تغییرات متناسب با یافته‌های ماریا و همکاران (Maria *et al.*, 2014) است که تغییرات معنی‌داری از این نظر بین ارقام مشاهده نمود. همچنین این یافته با نتایج سلیم و همکاران (Salim *et al.*, 2020) قابل تأیید است.

برجستگی دمگاه میوه در مقایسه بین ارقام متفاوت و متغیر بود، از نظر این صفت ارقام به چهار گروه: ندارد یا خیلی کم، خیلی کم تا کم، کم تا متوسط تقسیم شدند.

در مقایسه بین ارقام ۳ رقم از نظر برجستگی دمگاه میوه در "گروه ندارد یا خیلی کم" قرار گرفتند، یک رقم در گروه "خیلی کم تا کم"، ۲ در رقم در گروه کم تا متوسط و ۱۳ رقم دارای برجستگی دمگاه میوه "کم" بودند، بطور کلی ۶۸/۴۲ درصد ارقام مورد مطالعه دارای برجستگی دمگاه میوه کم (ضعیف) بودند.

در این مطالعه در مقایسه بین ارقام ۱۶ رقم فاقد شانه سبز در میوه بودند، در حالی که سه ژنوتیپ دارای شانه سبز در میوه بودند. این یافته اشاره بر این دارد که تعداد کمی از ژرم پلاسما‌های گوجه‌فرنگی در ایران، دارای شانه سبز در میوه را در مرحله نارس هستند. یافته‌های مشابهی برای داشتن یا عدم وجود شانه سبز در مطالعات قبلی گزارش شده است (Sacco *et al.*, 2015; Bhattarai *et al.*, 2018; Salim *et al.*, 2020) در این تحقیق تغییراتی در میان ژنوتیپ‌ها از نظر رنگ گوشت میوه در زمان رسیدگی مشاهده نگردید.

(Vishwanath et al., 2014) قابل تأیید است که ضخامت پریکارپ را از ۳/۶ میلی‌متر تا ۸/۴ میلی‌متر گزارش نمودند. میانگین ضخامت پریکارپ در مطالعه حاضر در مقایسه با سلیم و همکاران (Salim et al., 2020)، یاسمین و همکاران (yesmin et al., 2014) و کوم و همکاران (kouam et al., 2018) اندکی بالاتر بود، محدوده ضخامت پریکارپ گزارش شده توسط این محققین به ترتیب ۴/۴ تا ۸/۰۷ میلی‌متر، ۳/۱۲ تا ۶/۳۳ میلی‌متر و ۲/۲ تا ۵/۸ میلی‌متر بوده است. این تغییرات ممکن است که ناشی از تفاوت بین ارقام در این مطالعات باشد.

نتیجه‌گیری کلی

در بررسی صفات کیفی، شبه کیفی و کمی از مجموع ۱۹ رقم (۱۵ رقم جدید و ۴ رقم شاهد)، ۱۸ رقم از هم متمایز گردیدند و حداقل داری یک صفت متفاوت با بقیه ارقام بودند، اما رقم سامورای در بررسی صفات کیفی، شبه کیفی و صفات کمی تمایزی بارقم شاهد لیزا نداشت، بنابراین رقم سامورای از نظر تمایز رد گردید. همه ارقام مورد بررسی از یکنواختی لازم برخوردار بودند. بنابراین برای ۱۴ رقم جدید بجز رقم سامورای، شناسنامه مورفولوژیکی صادر گردید و در فهرست ملی کشور ثبت گردیدند. لازم به ذکر است که ارقام مورد آزمایش در این تحقیق بطور عمده مصرف تازه خوری دارند. طبیعتاً با توجه به نوع مصرف (تازه خوری و صنعتی) اهداف اصلاحی کمی متفاوت خواهد بود، از جمله صفات عمده در گوجه‌فرنگی که می‌تواند مورد توجه به‌ترادگران قرار گیرد می‌توان به شکل میوه، عادت رشدی، اندازه میوه، رنگ میوه در زمان رسیدگی، درجه سفتی میوه (عمرانبار مانی)، وجود لایه سواگر (جدا شدن راحت میوه از بوته)، نوع گل اذین و تاریخ رسیدگی میوه اشاره نمود.

اندازه قطری اندکی بیشتر از ۳/۶۳ تا ۸/۱۵ سانتیمتر را گزارش نمودند، که مؤید نتایج این تحقیق می‌باشند. همچنین رنج قطر میوه از ۳/۷۴ تا ۵/۳۴ سانتی‌متر برای ارقام گوجه‌فرنگی ثبت گردیده است که توسط کوم و همکاران (kouam et al., 2018) گزارش شده است. سلیم و همکاران (Salim et al., 2020) این تغییرات می‌تواند ناشی از آب و هوا یا ویژگی‌های رقم و یا هر دو مورد باشند. تغییرات مشابهی در اندازه میوه همچنین بوسیله گورسیا-گوسانا و همکاران (Garcia- Gusana et al., 2004) و آرویندکومار و همکاران (Arvindkumar et al., 2003) مشاهده گردیده است.

تمایز از نظر تعداد حفره در میوه در بین ارقام مشاهده گردید که رنج آن از ۲ تا ۸ عدد بین ارقام متغیر بود (جدول ۴). رقم SV3725TH بیشترین تعداد حفره را دارا بود. ژنوتیپ‌های لیزا و سامورای دارای کمترین تعداد حفره در میوه بودند. مطالعات قبلی تعداد حفره بیشتری در میوه را در مقایسه با تحقیق حاضر گزارش نمودند (Vishwanath et al., 2014; Rahman et al., 2003; yesmin et al., 2014). این ممکن است که ناشی از تفاوت بین ارقام در این مطالعات باشد. بعلاوه سلیم و همکاران (Salim et al., 2020) نیز گزارش نمودند که تمایز از نظر تعداد حفره در میوه در بین ارقام مشاهده گردید که رنج آن از ۲ تا ۹/۹ عدد بین ارقام متغیر بود.

تغییرات معنی‌داری از نظر ضخامت پریکارپ در بین ۱۹ رقم گوجه‌فرنگی مشاهده گردید. حداکثر ضخامت پریکارپ با ۱۰/۶ میلی‌متر برای ارقام آرسین و برتا ثبت گردید. در حالی که حداقل ضخامت پریکارپ با ۳/۶۱۵ میلی‌متر متعلق به رقم لیزا بود که این رقم از نظر آماری با ارقام آذرو سامورای تفاوت معنی‌داری نداشت (جدول ۷). این نتایج با یافته‌های ویشواناس و همکاران

Reference

منابع

- Anonymus, 2023.** Seed and Plant Certification and Registration Institute. [Online] Available at <https://spcri.ir/page-Main/fa/0/form/pId388>. (In Persian)
- Anonymus, 2022.** Iran's rank in the production of 20 agricultural products. Donya-e-eqtasad. Newspaper number: 5459. 25 May 2022. News no. 3868295. Tehran, Iran. (In Persian)
- Anonymus, 2009.** National protocol of Distinctness, Uniformity and Stability (DUS) in tomato. seed and plant certification and registration research institute. Agricultural Research and Education Organization, Seed and Plant Certification and Registration Institute, Karaj, Iran. (In Persian)
- Bahrami, H.2003.** Evaluation of quantitative and qualitative traits of New Tomato Cultivars. Project of Ministry of Jihad-e-Agriculture. Agricultural Research Education and Extension Organization, Iran. (In Persian)
- Bai, Y., and P. Lindhout. 2007.** Domestication and breeding of tomatoes: What have we gained and what can we gain in the future. *Ann. Bot.* 100: 1085–1094. DOI: 10.1093/aob/mcm150.
- Bhattarai, K., S. Sharma, and D.R. Panthee. 2018.** Diversity among modern tomatogenotypes at different levels in fresh-market breeding. *Int. J. Agron.* 1–15. DOI:10.1155/2018/4170432.
- Blanca, J., J.Cañizares, L. Cordero, L. Pascual, M.J. Diez, and F. Nuez. 2012.** Variation revealed by SNP genotyping and morphology provides insight into the origin of the tomato. *PloS One* 7. e48198. DOI:10.1371/journal.pone.0048198.
- Borys, J., B. Kowalczyk, and J. Waszak . 2000.** Distinctness, uniformity and stability testing of tomato varieties in Poland. *Acta physiologiae Plantarum.* 22: 225-229. DOI:10.1007/s11738-000-0016-3.
- Figàs, M. R., J. Prohens, M.D. Raigón, L.Pereira-Dias, C. Casanova, M. D. García-Martínez, E. Rosa, E. Soler, M. Plazas, and S. Soler. 2018.** Insights into the adaptation to greenhouse cultivation of the traditional mediterranean long shelf-life tomato carrying the alc mutation: A multi-trait comparison of landraces, selections, and hybrids in open field and greenhouse. *Front. Plant Sci.* 9: 1-16. DOI:10.3389/fpls.2018.01774.
- Garcia-Gusano, M., S. Garcia-Martinez, and J.J. Ruiz. 2004.** Use of SNP markers to genotype commercial hybrids and Spanish local cultivars of tomato. TGC Report 54. Univ. Florida, Gulf Coast Research and Education Center, U.S.
- Giovannucci, E.A., E.B. Ascherio, M.J. Rimm, G.A. Stampfer, G.A. Golditz , and W.C. Willet. 1995.** Intake of carotenoids and retinol in relation to risk of prostate cancer. *J.Natl Cancer Inst.* 87: 1767–1776. DOI: 10.1093/jnci/87.23.1767.
- Jenkins, J.A. 1948.** The origin of the cultivated tomato. *Econ. Bot.* 2: 379–392.
- Kouam, E.B., J.R . Dongmo1, and J.F. Djeugap. 2018.** Exploring morphological variation in tomato (*Solanum lycopersicum*): A combined study of disease resistance, genetic divergence and association of characters. *Agricultura Tropica et Subtropica.* 51: 71–82. DOI:10.2478/ats-2018-0008.
- Lin, T., et al. 2014.** Genomic analyses provide insights into the history of tomato breeding. *Nat. Genet.* 46: 1220–1226. DOI: 10.1038/ng.3117.
- Lopez, M.R., J.F.H.Santiaguillo, A.Lomeli Pena, J.A.S. Guevas, and J. Sahagun-Castollanos. 1994.** Evaluations of 60 accessions of husk tomato in Chapingo, Mexico. *Revista-Chapingo. Serie-Horticultura.* 1:131-134.
- Maria, L.L.G., J.G. Óscar, J.L.G. Juan, H.C. Paola, and E.O.V. Carlos. 2014.** Quality parameters and bioactive compounds of red tomatoes (*Solanum lycopersicum* L.)cv Roma VF at different postharvest conditions. *J. Food Res.* 3: 8–18. DOI:10.5539/jfr.v3n5p8.
- Nowicki, M., E.U. Kozik, and M.R. Foolad. 2013.** Late blight of tomato. Pp. 241–265. In R. Varshney, R. Tuberosa (Eds.). *Translational Genomics for Crop Breeding.* John Wiley & Sons Ltd., New York, U.S.
- Parthasarathy, V.A., and C. Aswath. 2002.** Genetic diversity among tomato genotypes. *Indian J. Hortic* 59: 162–166.

Patwary, M.M.A., M.M.Rahman, S.Ahmad, M.A.K. Miah, and H. Barua. 2013. Study of heterosis in heat tolerant tomato (*Solanum lycopersicum* L.) during summer. *Bangladesh J. Agril. Res.* 38: 531–544. DOI:10.3329/BJAR.V38I3.16980.

Peralta, I.E., D.M. Spooner, and S. Knapp. 2008. Taxonomy of wild tomatoes and their relatives (*Solanum* sect. *Lycopersicoides*, sect. *Juglandifolia*, sect. *Lycopersicon*; Solanaceae). *Am. Soc. Plant Taxonomists. Syst. Bot. Monogr.* 84:1-186. DOI:10.2307/25027972.

Rahman, M.A., M.S. Ahmad, Q.N. Khan, and M.A.I. Abdullah-Al-Mahbub. 2003. Genetic Analysis on Yield and its Component Traits of Tomato (*Lycopersicon esculentum* Mill.). *The Agriculturists* 1: 21–26.

Razavi, V., A. Khandan, and L. Sadegi. 2016. Evaluation of morphological traits for distinctness, uniformity and stability (DUS) of 26 tomato cultivars. Research project, Seed and Plant Certification and Registration Research Institute, Karaj, Iran. Project no.4-08-08-92126. (In Persian, with English Abstract)

Rick, C.M., R.W. Zobel, and J.F. Fobes. 1974. Four peroxidase loci in red-fruited tomato species: genetics and geographic distribution. *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.* 71: 835–839. DOI: 10.1073/pnas.71.3.835.

Sacco, A., V., et al. 2015. Exploring a tomato landraces collection for fruit-related traits by the aid of a high-throughput genomic platform. *PLoS One* 10. e0137139. DOI:10.1371/journal.pone.0137139.

Salim, M.M.R., M.H. Rashid, M.M. Hossain, and M. Zakaria, .2020. Morphological characterization of tomato (*Solanum lycopersicum* L.) genotypes. *J. Saudi Soc. Agric. Sci.* 19: 233–240. DOI:10.1016/j.jssas.2018.11.001.

Shafiei Ajpesha, R. 2000. Evaluation of quantitative and qualitative traits of New Tomato Cultivars. Project of Ministry of Jihad-e-Agriculture, Seed and Plant Improvement Institute, Karaj, Iran. (In Persian)

Terzopoulos, P., and P. Bebeli. 2010. Phenotypic diversity in Greek tomato (*Solanum Lycopersicum* L.) landraces. *Sci. Hortic.* 126: 138–144. DOI:10.1016/j.scienta.2010.06.022.

UPOV. 2019. Test guidelines. [Online] Available at http://www.upov.int/en/publications/tg-rom/tg_index.htm.

Vishwanath, K., P.S. Rajendra, H.M. Pallavi, and K.P.R. Prasanna. 2014. Characterization of tomato cultivars based on morphological traits. *Ann. Plant Sci.* 3: 854–862.

Yesmin, L., M.S. Islam, M.M. Rahman, M.N. Uddin, and S. Ahmad. 2014. Inbred and hybrid seed production potentiality of tomato (*Lycopersicon esculentum*) genotypes and their yield performance during summer. *Bangladesh J. Agril. Res.* 39: 13–21. DOI:10.3329/bjar.v39i1.20057.

Yazdi Samadi, B., A. Rezaei, and M. Valei zada. 2006. Statistical Designs in agricultural research. Tehran University Press, Tehran, Iran. (In Persian)

